

С Т А Н О В И Щ Е

от доц. д-р Георги Александров Вълчев

катедра „История и теория на културата“,

Философски факултет на Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Относно: Дисертационен труд на Силвена Неделчева Байракова за присъждане на научната и образователна степен „доктор“ на тема: „БЪЛГАРСКИТЕ ЧИТАЛИЩА – МЕЖДУ ВЪЗХВАЛАТА И ОТРИЦАНИЕТО. ЧИТАЛИЩЕН МЕНИДЖМЪНТ В СЪВРЕМЕНЕН КОНТЕКСТ“ в професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата (Теория и история на културата. Българското читалище и съвременните политики за култура)

Предложеният за публична защита дисертационен труд на Силвена Байракова е с общ обем от 266 страници и е структуриран в увод, три глави, заключение. Включва в себе си още различни приложения и списък на използваната литература, като библиографията обхваща общо 135 заглавия.

Изследването на докторантката е фокусирано върху актуалните проблеми на една от най-масовите културни институции в страната ни – българското читалище. Появило се в средата на XIX в. като универсален културен институт на една трудно модернизираща се култура, то и до днес пази възрожденския си ореол на символ за културния напредък на българите и за тяхната национална еманципация в онова бурно време.

Именно този символен статут прави задачата на Силвена Байракова изключително трудна, тъй като за обекта на нейното изследване обикновено се пише и говори така, както за мъртвите – или хубаво, или нищо. Допълнителна трудност представлява и фактът, че на фона на сравнително многобройните материали и публикации, посветени на вече отминали етапи от развитието на българските читалища, в днешно време сериозни и задълбочени анализи по тази тема почти липсват. След доклада на европейските експерти, познат на широката публика като

„Доклада Ландри“, от средата на 90-те години на миналия ХХ век, митичният институционален статут на българското читалище като че ли беше препотвърден на най-високо европейско ниво и неговото светло бъдеще изглеждаше напълно гарантирано. Критичните гласове към неговата роля и значение за новите културни политики вътре в страната постепенно стихнаха, освен, разбира се, спорадичните медийни материали, свързани с някакви злоупотреби с финансови средства или проявени политически пристрастия по време на избори.

Ето защо докторантката трябва да бъде поздравена за проявената амбиция и желание при избора на своя изследователски обект, още повече, че нейният собствен път на професионално развитие е тясно свързан с проблемите пред съвременното българското читалище, което изисква едно допълнително усилие за изследователско дистанциране и научна обективност.

Тези предварителни предизвикателства са продиктували и включването в структурата на работата на една цяла глава, посветена на историческото развитие на читалищната институция. Сама по себе си тя няма сериозен приносен характер. Тя обаче показва задълбоченото познаване от страна на Силвена Байракова на историята на българското читалище, различните етапи през които преминава то и отраженията, които те оставят върху очакванията на българското общество за неговата роля и значение за културното развитие на страната.

Още в тази първа част на своето изследване докторантката показва, че в нейната лична изследователска позиция ще доминират едновременно два основополагащи принципа – на уважение и уважение към историческите заслуги на българското читалище за културния напредък на българите, но и на ясното съзнание, че за него повече не може, а и не бива, да се говори и пише като за единен субект, непроменен във времето елемент от националната ни идентичност. Историческият обзор, който тя прави в тази част, ясно очертава трите големи периода в неговото развитие – от средата на ХІХ в. до Освобождението, от възстановяването на българската държавност до промяната на обществено-политическия режим през 1944 г. и от последвалите години на тоталитарно управление до 1989 г. Същевременно докторантката много добре проследява промяната във водещите характеристики на читалището през всеки един от тези периоди – от активен център на културна промяна и обнова, каквото е то през епохата на Българското възраждане, във втория период то се превръща предимно в активно културно-просветно средище и място за културна себеизява, а в третия постепенно се бюрократизира и става придатък към инструментариума за идеологическата доминация в обществото на тогавашния комунистически режим.

Втората глава на изследването е фокусирана изцяло върху промените, които настъпват в читалищната сфера с началото на прехода към демократизация на българското общество след 1989 г. и върху неговото актуално състояние. В нея основните линии на анализ се разгръщат от Силвена Байракова по посока на прехода на българското общество към пазарна икономика, включително в сферата на културата, неговото социално реструктуриране и трудното адаптиране на чуждия опит в една различна среда – процес, който поражда нови предизвикателства. Главното сред тях е ролята и значението на съвременните читалища при формирането на публични политики и култура на гражданско участие в обществения живот на страната. Възникнали преди повече от век и половина като фактор на промяната в едно модернизиращо се общество, днес те отново имат шанса да се превърнат в естествен център за публичния дебат на едно демократизиращо се общество, тъй като освен културно-просветни, те са и граждански организации. Наблюденията, изводите и констатациите на докторантката в тази част от изследването са изключително интересни и според мен представляват сериозен принос в съвременният научен дебат за културното развитие на страната и формирането на съвременните ни културни политики.

Третата, последна част от дисертационния труд на Силвена Байракова, озаглавена „Емпирично изследване - анализ на статистическите данни“, обобщава данните от проведеното от нея емпирично изследване и очертава предизвикателствата пред съвременните български читалища. Тя представлява едно изключително мащабно количествено проучване, онагледено посредством 18 графики и 48 таблици, като е очертан профилът на участвалите в изследването единици. Проявилите се проблемни полета са допълнително проверени посредством качествени методи – полуструктурирани интервюта и изследване на единичен случай. В тази част се потвърждава отслабването на гражданското начало като ключов фактор в управлението на съвременното читалище и липсата на ясно формулирани държавна и общинска политики в тази сфера. Очертани са и слабостите в организационния капацитет, породени най-вече от недостига на лидерски фигури и високо квалифициран човешки ресурс. Анализът на докторантката, представляващ сериозен научен принос, достига до регистриране на различни управленски тенденции в зависимост от типа населено място (отчитайки неговата демографската перспектива и характера на местните общности) и потвърждава

хипотезата, че разнообразието от местни проявления на читалището изисква диференцирана държавна културна политика.

Заключението е пестеливо, но успява в синтезиран вид да обобщи спецификите и основните характеристики на съвременното състояние на българските читалища. Изведени са коректно констатираните пред тях проблеми и предизвикателства, което е необходима стъпка към преоткриването на ролята на читалищата и тяхната адаптация към изискванията на новото време. Щрихирани са препоръки по посока на диференциране на държавната културна политика в сектора и преосмисляне на политиките за неформално образование, които същевременно очертават и нови изследователски полета по тази тема.

В своята цялост представеният за публична защита от Силвена Байракова дисертационен труд представлява едно напълно завършено научно проучване и е несъмнен успех за докторантката. Написано на ясен и издържан от научна гледна точка език, то може да допринесе за формиране на много по-адекватни политики в сферата на читалищния сектор, тъй като нито може да бъде присъединено към обичайния поток от дитирамби, с които от години сме свикнали да се говори и пише по темата, нито пък класифицирано към опитите да се докаже, че времето на този тип културни институти е безвъзвратно отминало. Самият факт, че един млад човек е свързал не само своето професионално, но и научно развитие с бъдещето на българското читалище е достатъчно обнадеждаващ, а удържаната изследователска дистанцираност и обективност е доказателство, че Силвена Байракова е изградила по време на своята докторантура и вече притежава всички необходими качества на изследовател, готов да поеме уверено по своя самостоятелен път.

Разбира се, към изследването могат да бъдат отправени и някои препоръки, но тъй като те са свързани по-скоро с бъдещи посоки за разширяване на научните дирения по темата, ще бъдат спестени в настоящото становище, още повече, че по време на вътрешното обсъждането в катедра „История и теория на културата“ вече имах възможността да ги споделя със Силвена Байракова.

Авторефератът на представения за защита дисертационен труд отговаря на всички изисквания, а публикациите на докторантката далече надхвърлят изискванията на процедурата за публична защита на образователната и научна степен „доктор“.

В заключение - всичко това ми дава основание да изразя своето категорично становище, че в качеството ми на член на Научното жури ще гласувам „**ЗА**“ присъждане на **Силвена Неделчева Байракова** на научната и образователна степен „**доктор**“ в професионално направление 3.1. *Социология, антропология и науки за културата* (Теория и история на културата. Българското читалище и съвременните политики за култура).

25.04.2020 г.

София

Подпис:

(Георги Вълчев)